

Masarykova univerzita
Filozofická fakulta

ÚSTAV ARCHEOLOGIE A MUZEOLOGIE
ARCHEOLOGIE

Michaela Prišťáková

Téza dizertačnej práce

Autor

Bc. Michaela Prišťáková

Predbežný názov

Diferenciace raně středověkých sídlištních areálů prostorovou analýzou artefaktů kulturní vrstvy.

Téza práce

Priestorová analýza je v súčasnej dobe hojne využívanou a nepostrádateľnou súčasťou archeologickej práce. Slúži nám na lepšie pochopenie našich archeologických dát, vizualizáciu, vytváranie nových modelov a interpretáciu. Tento druh analýzy využíva lokalizáciu na lepšie pochopenie procesov, ktoré spôsobili prítomnosť, resp. neprítomnosť nami sledovaných atribútov (*Fotheringham – Rogerson 2009, 1*).

Projekt dizertačnej práce sa bude zaoberať sledovaním a vyhodnocovaním priestorových štruktúr ranostredovekých sídlištných areálov, so zameraním na vybrané polohy na lokalite Pohansko u Břeclavi a to hlavne Severovýchodní předhradí, Lesní hrúd, Velmožský dvorec, Žárové pohřebiště a Na Včelách. Jedným z dôvodov voľby uvedenej lokality je znalosť metodiky tamojšieho výskumu, ktorá je nespornou výhodou a zároveň významnou prerekvizitou k zamýšľanému projektu. Svojím spôsobom by som tak nadviazala a rozšírila poznatky z habilitačnej práce J. Macháčka, ktorý podobné analýzy vykonal na plochách Lesní školka, Lesní hrúd a Velmožský dvorec. Vyhodnotením kumulácií jednotlivých typov artefaktov sledoval prítomnosť odpadových areálov (*Neustupný 1996*), a zároveň mu tieto analýzy slúžili ako nástroj validácie ním sledovaných priestorových štruktúr (*Macháček 2005, 307-366*). Podrobnejšie sa analýze artefaktov z kultúrnej vrstvy v rámci ČR venoval M. Ernée, pričom v prípade pravekých súvrství skonštatoval, že nie sú dostatočne skúmané a ich prínos je mnohokrát podceňovaný (*Ernée 2008, 55*). Ani v zahraničnej literatúre nevidíme mnoho prác, venujúcich sa zmienenej problematike, mnohé sú však zamerané na metodiku a problematiku priestorových analýz v archeológii (napr. *Fotheringham – Rogerson 2009; Kintigh – Ammerman 1982; Lock – Molyneaux 2006* a ďalšie). Vidíme, že vlastná analýza priestorovej distribúcie artefaktov z kultúrnej vrstvy, nepatrí medzi frekventované témy výskumu.

Metodika a ciele práce

V rámci dizertačnej práce sa budem primárne venovať artefaktom z kultúrnej vrstvy. Analýzou ich fragmentarizácie, priestorovej distribúcie a ich vzájomných vzťahov, sa pokúsím definovať komunikácie, odpadové areály, povrchové stavby a ďalšie atribúty spájajúce sa so „životným priestorom“ ranostredovekého obyvateľstva. Snahou bude pochopenie využívania priestoru a urbanizácie lokality. Celej práci bude taktiež predchádzať dôkladná analýza stavu databáz nálezov a údajov v geodatabáze lokality, ktoré budú pre potreby práce upravené a doplnené. V prípade databáz sa zameriam aj na ich architektoniku, aby zodpovedali informatickým databázovým štandardom (*Silberschatz – Korth – Sudarshan 2006*). Ďalej sa zameriam na dôkladné preštudovanie a pochopenie jednotlivých nástrojov priestorovej analýzy v prostredí programu ArcMap a podľa potreby zapojím aj 3D rozhranie programu ArcGIS Pro. Okrem toho sa oboznámim s výsledkami a interpretačnými modelmi urbanizácie z ďalších moravských aj európskych lokalít, ako napríklad Gebesee (*Donat 1996; 1999*), Haithabu (*Jankuhn 1986; Maixner 2012*), Tilleda (*Grimm 1990*) a mnohé ďalšie.

Okrem uvedených cieľov sa budem venovať metodike vizualizácie dát, rozoberiem vhodnosť využitia jednotlivých nástrojov priestorovej analýzy, voľby parametrov pre zvolené výpočty, či akým spôsobom zohľadňovať prítomnosť zahĺbených objektov pod nimi. Ďalej sa budem zaoberať výhodami a nevýhodami využívania vektorových a rastrových dát. V prvom kroku sa zameriam na sledovanie kumulácií nálezov podľa typu artefaktu (keramika, kosti, mazanica atď.), pričom budem hodnotiť, aké ďalšie atribúty, okrem ich počtu a hmotnosti, bude vhodné v analýzach zohľadniť a využiť. Zaoberať sa budem aj mierou fragmentarizácie keramických nálezov, pričom sa pokúsím o vytvorenie nástroja na automatizáciu merania ich základných metrických údajov. V neposlednom rade taktiež zhodnotím metodiku výskumu, jej vplyv na dáta a výsledky a v prípade potreby navrhmem zmeny. V tejto časti budem taktiež porovnávať značne odlišné metodiky výskumu na polohe Na Včelách, ktoré sa svojou podrobnosťou dajú považovať za mikro-GIS (*Dresler 2016, 155*), s ostatnými plochami na Pohansku. Týmito a ďalšími krokmi, by mala byť docielená určitá automatizácia a formalizácia vyhľadávania zložitejších priestorových štruktúr.

V rámci svojich štúdií plánujem vycestovať na zahraničný pobyt za účelom nadobudnutia nových poznatkov z oblasti vybranej problematiky. Zároveň sa budem uchádzať o finančné prostriedky z grantových výziev, hlavne za účelom vyvinutia nástrojov na automatizáciu merania základných metrických údajov keramického materiálu. Dielčie výsledky práce budú publikované formou článkov a prezentované na konferenciách.

Základná literatúra:

- Donat, P. 1996:* Gebesee bei Erfurt. Grabung 1985-1993, erste Ergebnisse und Probleme der Auswertung. In: Č. Staňa and L. Poláček ed., Frühmittelalterliche Machtzentren in Mitteleuropa. Mehrjährige Grabungen und ihre Auswertung. Internationale Tagungen in Mikulčice. Brno, 111-126.
- *1999:* Gebesee - Klosterhof und königliche Reisesstation des 10. - 12. Jahrhunderts. Stuttgart.
- Dostál, B. 1975:* Břeclav-Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec. Brno.
- Dresler, P. 2016:* Břeclav-Pohansko VIII. Hospodářské zázemí centra nebo jen osady v blízkosti centra? Brno.
- Ernée, M. 2008:* Pravěké kulturní souvrství jako archeologický pramen. Praha.
- Fotheringham, A. S. – Rogerson, P. A. 2009:* The SAGE Handbook of Spatial Analysis. London.
- Grimm, P. 1990:* Tilleda - eine Königspfalz am Kyffhäuser. Die Vorburg und Zusammenfassung. Berlin.
- Jankuhn, H. 1986:* Haithabu. Ein Handelsplatz der Wikingerzeit. Neumünster.
- Kintigh, K. 2006:* The Promise and Challenge of Archaeological Data Integration, *American Antiquity* 71, 567-578.
- Kintigh, K. W. – Ammerman, A. J. 1982:* Heuristic Approaches to Spatial Analysis in Archaeology, *American Antiquity* 47, 31-63.
- Lock, G. – Molyneaux, B. L. e. 2006:* Confronting Scale in Archaeology. Issues of Theory and Practice. Springer US.
- Macháček, J. 2005:* Pohansko u Břeclavi. Raně středověké centrum jako socioekonomický systém. Význam, smysl, funkce. Brno: Masarykova univerzita. Rukopis habilitační práce.
- Maixner, B. 2012:* Haithabu: Fernhandelszentrum zwischen den Welten. Wien.
- Neustupný, E. 1996:* Poznámky k pravěké sídlištní keramice, *Archeologické rozhledy* 48, 490-509.
- Silberschatz, A. – Korth, H. F. – Sudarshan, S. 2006:* Database system concepts. Boston.